

Debatt

Redaktionen har länge velat skapa debatt kring det vi publicerar. I det syftet bad vi Eva Karlsson, ordförande för JÄMFO (delegationen för jämställdhetsforskning), att kommentera artiklarna i nr 3/86 om svensk jämställdhetspolitik.

Hon anser att artikelförfattarna (Anita Dahlberg, Maud Landby Eduards, och Karin Widerberg) inte riktigt förmått förklara det specifikt svenska jämställdhetsprojektet. Deras resonemang är enligt henne alltför abstrakta, alltför lite förankrade i tid och rum och har en alltför deterministisk syn på statens roll (det sistnämnda argumentet hänför sig främst till Maud Eduards artikel).

Reflexioner kring KVT nr 3/1986

Ungefär samtidigt som jag fick de tre uppsatserna om jämställdhetspolitik i KVT nr 3/86 i min hand, åhörde jag ett seminarium, "Kvinnor och politisk makt", där såväl Maud Landby Eduards som Anita Dahlberg deltog.

Seminarier hade ordnats av utredningen om kvinnorepresentation, som just publicerat en kartläggning av könsfördelningen i central och regional statsförvaltning. Deltagare var, förutom de ovan nämnda kvinnoforskarna, också övriga svenska kvinnoforskningsspionjärer med likartad forskningsinriktning samt den danska statsvetaren Drude Dahlerup. (Seminariebidragen kommer inom kort att finnas tillgängliga i tryckt skick.) Mina reflexioner omfattar därför också dessa inlägg. Eftersom den tid jag har till förfogande och utrymmet, är begränsat, går jag inte in i de olika inläggens enskildheter.

Vid seminariet och delvis också vid läsningen av de tre uppsatserna infann sig det välbefinnande, jag skulle vilja säga, den njutning, som kommer, när man får ta del av en intellektuell bearbetning av aktuella,

svåröverskådliga problem, när samtidigt presentationen erbjuder en överensstämmelse mellan form och innehåll. Njutningen består inte enbart i att de problem som presenteras, vidgar gränserna för det egna medvetandet eftersom de direkt för fram tidigare osagda sanningar om kvinnor, skapar aha!-upplevelser. Utan behaget ligger också i att även de mest abstrakt inriktade kvinnoforskarna har en djärvhet och förmåga att åskådliggöra abstraktionerna med skarpsinniga vardagsexempel.

Men det är ändå någon dimension, någon spänning, som saknas i de tre uppsatserna. Efterhand ersätts välbehaget av irritation. Omläsningar gör inte situationen bättre. Det är alltför mycket, som *inte* ryms.

Sverige åtnjuter internationellt sett ett grundmurat rykte som framgångsrikt jämställdhetsland. Delegation efter delegation, och många enskilda journalister och forskare, kommer hit för att ta reda på hur vi burit oss åt för att bygga ett så vackert hus. De vill träffa arkitekten, finansierarna, byggmästarna och byggnadsarbetarna, de vill intervjua de boende. De vill också läsa bygglagen och tala med beställarna. Slutligen vill de få reda på vad byggforskarna har att säga.

Om de nu skulle gå till byggforskarna, dvs i detta fallet till de tre här representerade kvinnoforskarna, skulle de få höra följande. De har dålig smak (alltså besökarna): i själva verket är huset alls inte vackert. Det är fult och dragigt, det är felplanerat och felplacerat. Egentligen borde det aldrig ha byggts. Det skulle varit betydligt mer tillfredsställande, får de höra, om ett helt annat hus hade fått byggas, med kvinnornas bara händer. Hur detta andra hus skulle se ut, det låter sig inte riktigt beskrivas, i varje fall inte med ett "utifrånperspektiv", alltså något, som behandlar sådana i grunden ointressanta frågor som planering, ekonomi, utförande. Jag frestas nästan att tro, att det är någon nationell jante-lag i verksamhet. Varför inte sumera, vad som i alla fall byggts upp med gemensamma krafter, vad både kvinnoforskare och andra engagerade kvinnor faktiskt åstadkommit i samarbete med åtskil-

liga kunniga män? Varför inte försöka fånga den bakgrund i form av klimat och tillgång till råvaror, som överhuvudtaget gjort någon bygghet möjlig?

Eller t o m, hädiska tanke, varför inte slå internationellt mynt av den insideskunskap om landet, som uppenbart är en efterfrågad vara?

Om det nu i själva verket är så, att dessa kvinnoforskarens bortval av kanske alltför näralliggande frågeställningar beror på en ilska, en frustration, över att vare sig den nya eller den äldre kvinnorörelsen "nådde ända fram" i ett enda stort svep, då delar de denna ilska och frustration med många andra kvinnor. Men å andra sidan finns just för akademikerna den intellektuella särskilda möjligheter att hantera sin besvikelse: att analysera verkligheten med bästa tänkbara instrument.

Karin Widerberg avstår helt från detta. Anita Dahlberg redovisar mycket intressant empiri, men enligt min uppfattning strukturerar hon den inte på något spännande sätt.

Jämställdhetspolitik – en konjunkturfråga?

"Jämställdhetspolitiken i Sverige är ett välfärdsfenomen, ett barn av högkonjunktur och en växande offentlig sektor", skriver Maud Eduards.

Ja, just det. Omvänt borde man förvänta sig, att den första, eller åtminstone andra lågkonjunkturen skulle resultera i ett upphörande intresse för jämställdhetsfrågor och att kvinnorna på arbetsmarknaden återigen skulle behandlas som konjunktur-utjämnare.

Men så blev det ju faktiskt inte. Kvinnorna fortsatte att söka och få arbeten. Massmedia och politiker fortsatte att intressera sig för "kvinnofrågor" långt efter det tillväxten i ekonomin dalat och t o m sedan ett oanat och hittills unikt högt budgetunderskott tvingat fram drastiska nedskärningar i de offentliga utgifterna.

Denna regelvidrighet, detta avsteg från samhällsvetenskaplig "norm", har blivit föremål för bl a amerikanska kvinnoforskarens

intresse.¹ Men jag har ännu inte stött på svensk kvinno- eller jämställdhetsforskning, som ser det ovan skisserade förloppet som en vetenskaplig utmaning. Vad var det som gjorde jämställdhetsvägen så hög, och så stor i Sverige? *Hur* lång tid behöll den sin största styrka – på vilka delar förmärktes först avmattningen?

Ingen av de tre uppsatserna om jämställdhetspolitiken tar upp tids- och cyklicitetsfenomenen. Därför tycker jag, att resultatet blir lite platta. Finns det inte metoder att fånga in recessionen i "kvinnovänligheten": vilka gav signaler om ett förändrat klimat, vilken utformning fick dessa signaler, vilka mottog dem?

Möjligen menar nu forskarna, att dessa frågor passar för jämställdhetsforskning, inte för kvinnoforskning. De synpunkter jag lägger är inga "inifrån"-synpunkter. Och det är ju i så fall möjligt. Men även kvinnoforskningen är ju i hög grad barn av högkonjunktur och växande offentlig sektor, liksom den då framträdande nya kvinnorörelsen. Bör inte också kvinnoforskningen frigöra sig från föräldrarna, alltså placera sig själv och sin samhällskritiska forskning i aktuell tid? Det kan väl aldrig finnas ett statiskt kvinnoperspektiv – lika lite som en statisk politisk hållning? I så fall skulle ju inte forskningsresultaten bli tillräckligt fruktbara. Och handlingsrekommendationerna skulle bli verklighetsfrämmande.

Jag vill här skjuta in, att jag är medveten om att mina synpunkter ingalunda är särskilt statsmannalika: jag känner mig snarast som en extraopponent vid ett seminarium. Detta beror faktiskt främst på min respekt för kvinnoforskarna och min övertygelse, att den svenska forskningen verkligen behöver berikas med kvinnoperspektiv.

Men visst skulle det väl vara en fruktbar utgångspunkt för både kvinno- och jämställdhetsforskning att analysera vilka faktorer som samverkade för att under slutet av 1960-talet och början av 1970-talet skapa ett så kvinnovänligt klimat? Och, inte minst, vilka aktörer som deltog, hur reformförslagen arbetades fram – och vilka förslag som sopades under mattan. Hur ändrades människors uppfattning om vad som var

Lissskulla Lundqvist, LejonpappaBarn, 1982. Tillhör Röhska Museet, Göteborg

legitimt? Vad fick mittenpartier och socialdemokrater att närmast tävla i reformiver? Hur verkställdes förslagen – och i vilket klimat? Jag vet, att det redan skett viss forskning på dessa områden, men jag menar ändå, att det mesta återstår att göra. Om jag därefter går in mer konkret på synpunkter och reflexioner, kring jämställdhetspolitiken, måste jag göra en avgränsning. Jag koncentrerar mig på Maud Eduards artikel, som behandlar frågor, där jag har någon kunskap.

Deterministiskt resonemang

Maud Eduards tar i sin uppsats upp en mängd spännande trådar och binder dem klart och logiskt samman. Men hon släpper alltför fort vissa trådar. Om jag läser henne rätt, länkar hon samman sina olika moment till följande slutsatser:

1. Välfärdsstaten *vill inte* omfördela resurser mellan kvinnor och män. Som stöd för denna tes anförs bl a ett citat av Karin Andersson.
2. Välfärdsstaten *kan inte* förväntas omfördela resurser mellan kvinnor och män. Det är män, som är beslutsfattare i regering och riksdag, och de kommer inte att tillåta, att någon omfördelning sker på deras bekostnad.
3. Även om "staten" ville och kunde omfördela resurser, vore det ändå inte lyckligt för kvinnor (och män!) i ett längre perspektiv. Staten är redan alltför interventionistisk, vilket minskar den mänskliga friheten och därmed stäcker människors möjligheter till självständigt handlande.

Dessa tre huvudpunkter varav den tredje försvagar de första, återkommer sedan och blandas friskt i den löpande texten. För mig blir slutsatsen, att resonemanget är alltför deterministiskt. Jag tycker heller inte att Maud Eduards tillräckligt provat varje enskild länk i beviskedjan. Men innan jag går in på särskild kritik vill jag först säga, att jag vet för lite om statskunskapens disciplinärt avgränsade område för att kunna säga något om uppsatsens vetenskaplighet. Jag an-

vänder mig av den okunnigas licens att komma med förslag, som kanske är helt orealistiska.

Statens fördelningspolitik

Beträffande första punkten menar jag, att det är oriktigt att bunta samman regering som regering till "välfärdsstaten". Karin Andersson var en utmärkt jämställdhetsminister, men hennes regering hade *inte* omfördelning av resurser på sin dagordning, i varje fall inte i gängse välfärdsmening.

Socialdemokratisk fördelningspolitik har alltid skett mot bakgrund av ökad tillväxt i ekonomin. Socialpolitiken som omfördelningsinstrument bygger också på detta. Ingen människa skall fråntas sin inkomst eller sin förmögenhet utan att ha gjort sig skyldig till något oegentligt. Klassutjämnningen får ske med hjälp av tillkommande ekonomiskt utrymme.

Så har också jämställdhetspolitiken till en början byggts upp. Att omfördela resurser i ett klimat av minskande tillväxt sätter däremot jämställdhetsviljan och krafterna på hårda prov. Jag återkommer senare till detta, som verkligen är en kärnpunkt. Men jämställdhetspolitik handlar inte bara om ekonomisk fördelning. Finns det inte andra intressanta sätt att hantera frågan om "utrymme" för reformer?

Om vi tar frågan om riksdagen/regeringens möjligheter att omfördela utrymme till förmån för kvinnorna, borde detta till att börja med förutsätta ökad kvinnorepresentation. Analogt med tidigare resonemang menar jag, att det heller inte stöds av majoritetens rättviseuppfattning att man fråntar en person, en man, ett politiskt mandat, om han inte misskött sig. Möjligheten att öka kvinnorepresentationen blir då avhängig av mängden nya mandat respektive ledigblivna mandat. Hur stor andel av dessa fylls med kvinnliga kandidater? 100 procent, 75 eller 50? Genom att se till dessa siffror borde man kunna få en uppfattning om de politiska partiernas jämställdhetsvilja, men också kunna göra en prognos om regerings och riksdags framtida kvinnostyrka/inflytande. Med något mer sofistike-

rade metoder borde man också kunna mäta i vad mån tillsättning av nya *tjänster* avspeglar ett jämställdhetsmål.

Interventionism?

Slutligen Maud Eduards' tredje tes: staten intervenerar inte till kvinnornas förmån; om den gjorde det, skulle det vara fel. Ja, om man ser till exemplen bidragsförskott och föräldraförsäkring, då håller jag med på bägge punkterna, men menar, att Maud något förvirrar begreppen. Min slutsats av Mauds exempel om omfördelning/interventionism ifråga om bidragsförskott respektive kvotering av föräldraledighet blir ingalunda densamma. Dessutom har alltför mycket lämnats utanför – betydelsen av kvantitativt små, men flera olika reformer, som sammantagna faktiskt påverkar och ändrar kvaliteten i tillvaron. Jag återkommer senare till detta.

Nå, beträffande lagstiftningen om föräldrarnas skyldigheter gentemot barnen vid skilsmässa: det är i allmänhet kvinnorna, som får merparten av omvårdnaden om barnen – männen får betala underhåll, vilket också kan förskottas, s k bidragsförskott. Nu finns det män, som *inte* betalar, och därmed undandrar sig sitt föräldraansvar. Staten kräver inte här några uppoffringar av männen. *De* kan undandra sig sitt föräldraansvar, men det kan aldrig mödrarna. Ungefär så skriver Maud Eduards.

Menar hon med detta, att staten är alltför *lite* interventionistisk, eller att det vore bättre, att inga bidragsförskott utbetalades? Hon kan väl inte gärna mena båda delarna? För egen del kan jag inte se något önskvärt i en abstrakt tillämpning av öga-för-öga rättvisa på denna punkt. Däremot är bl a de amerikanska erfarenheterna av frånskilda kvinnors s k nyfattigdom en tillräcklig påminnelse om fördelen med bidragsförskotten.

En liknande ambivalent hållning kommer fram beträffande föräldraledigheten. F n är den endast mycket mildt "kvoterad". Rent tekniskt skulle föräldraledigheten kunna kvoterar redan nu – men de flesta mödrar föredrar, att själva ta hand om bar-

nen under en relativt lång spädbarns- och amningstid. Kvoteringsresonemanget blir alltså intressant för en större grupp kvinnor först om föräldraledigheten ytterligare byggs ut. Men en sådan utbyggnad av rättighet, som inte motsvaras av ekonomisk kompensation, blir en pappersrättighet. Om den offentliga sektorn skulle övervaka, att full kvotering skedde, är jag ganska säker på, att den skulle uppfattas som outjärdligt interventionistisk. Kan medborgarna enas om att avsätta i stort sett allt ekonomiskt reformutrymme för en totalfinansiering av utbyggd föräldraförsäkring, *då* har emellertid välfärdsstaten tagit ett rejält steg mot ett samhälle som arbetar för kvinnorna. Att följa utvecklingen av de med föräldraledigheter sammanhängande politiska resonemangen är alltså en angelägen forskningsuppgift.

Maud Eduards tar bara i förbifarten upp ATP. Den reformen, som baseras på lön, ger mindre till kvinnor än till män, till skillnad från den lägre, men generella folkpensionen. Men samtidigt kan man uppenbarligen hävda, att ATP är mer gynnsam för kvinnorna, åtminstone ännu. Få kvinnor har ju arbetat så länge, att de s a s gemensamt bidragit till "potten".² Här kan lagstiftningen sägas ha varit generösare mot kvinnorna än mot männen.

Välfärdsstaten – en civiliserande kraft?

Jag är också kritisk mot de avslutande resonemangen om värdet av välfärdsstaten. Den kritiken är väl till dels ideologisk. Liksom Maud Eduards anser jag, att jämställdhetspolitiken inte kan ses snävt, som något som s a s bara utövas av jämställdhetsministern och särskilda jämställdhetsansvariga.

Utgångspunkten är min övertygelse, att ekonomisk och social trygghet skapar utrymme för generositet, n b om individen kan uppnå sådan utan att behöva lura andra. Men det handlar inte bara om generositet, också om kreativitet. Förutsättningen för att kvinnor skall kunna bli författare, skrev Virginia Woolf, är att de har eget

rum och en fast, garanterad inkomst.

Den danska statsvetaren Drude Dahlerup tog vid det inledningsvis nämnda seminariet upp den betydelse, som de nordiska ländernas jämlikhets"projekt" haft för att skapa förståelse för jämställdhetspolitiken. Men jag tror inte, att jag någonstans sett ett försök till systematisk analys av detta. Kort vill jag här först understryka betydelsen av, att främst den svenska välfärds- och trygghetspolitiken inriktat sig på *majoritetens* välfärd, inte bara de fattigaste. Därmed har också en fortsatt välfärds- och trygghetspolitik blivit ett intresse för majoriteten.

Till jämlikhets- och trygghetsfaktorerna räknar jag till att börja med de välkända folkpensionerna, barnbidragen, sjukförsäkringen, men också utbildningspolitiken (även skolluncherna, vars frånvaro i andra länder binder alltför många kvinnor vid hemmet), daghemmen, hälso- och sjukvårdspolitiken, arbetsmarknadspolitiken, kollektivtrafiken. Den reella betydelsen av dessa inrättningar/institutioner märks antagligen bäst i ett jämförande perspektiv – alltså om man jämför Sverige med utomnordiska länder. Men till detta skulle jag också vilja ställa frågan, vilken mental status, vilken beredskap för förändringar, som dessa reformer skapat. Har inte i själva verket denna ibland föraktade välfärd additivt vaccinerat oss mot förakt för den svagare? Har vi inte lyckats få en viss immunitet mot att tolerera övergrepp mot kvinnor, mot barn – även mot invandrare? Kort sagt, har vi inte uppnått en ganska hög grad av civilisation? Kvinnomisshandel förekommer i förfärande utsträckning. Men jag vågar hävda, att den som påstår, att misshandeln är offrets fel, numera omedelbart och effektivt blir motsagd. Därmed skulle jag också vilja påstå, att majoriteten av befolkningen *inte* kommer att acceptera, att dagens låga tillväxt och de av budgetunderskottet betingade nedskärningarna i den offentliga sektorn automatiskt kommer att resultera i kvinnodiskriminering. Det torde finnas starka motkrafter. Hur kan man identifiera dem?

Med detta vill jag ingalunda måla någon ljus bild av situationen. Tvärtom anser jag,

att det finns alla skäl att forskningen och de politiska kvinnoorganisationerna, liksom självfallet "jämställdhetsapparaten", bevakar, vad som sker.

De lundensiska sociologerna Karen Davies och Joke Esseveld har tex visat, att många kvinnor rör sig i ett slags grå zon mellan fast anställning och arbetslöshet. De är i viss mån nykomlingar på arbetsmarknaden. Men vad kommer att hända vid de kommunala och landstingskommunala nedskärningarna av personal – kommer de att drabba även långvarigt anställda kvinnor, och i så fall i vilken andel? Vilka blir földeffekterna för kvinnor, när mycket av institutionsvården flyttas till hemmen? Hur starka är motkrafterna mot utnyttjande av kvinnor? Hur medvetna kommer de vårdande kvinnorna att vara, om den påbörjade processens följer för dem själva? Finns det möjligheter till sammanslutning, när facklig organisation inte är möjlig?

Kvinnohistorisk forskning har gett oss anledning att associera massmedial, politisk och litterär volte-face i synen på kvinnan som självständig person i samband med lågkonjunktur efter högkonjunktur. Familjekampanjen torde vara ett exempel på detta – men den har aldrig fått riktigt fotfäste här. Däremot tycks kampanjen mot daghem ha vunnit anhängare långt in i radikal led. Vilken blir nästa svala? Och hur starkt är motståndet mot dessa konjunkturbetonade angrepp? Inom några år tycks det mig finnas skäl att verkligen pröva hypotesen på Sverige, om den importerade sanningen "där kvinnor finns, finns ingen makt" har relevans.

Eva Karlsson

NOTER

- 1 Ruggie Mary, *Women and work in Britain and Sweden: The role of the State in social change*. Avhandlingsarbete 1980, tryckt 1984
- 2 Ståhlberg Ann-Charlotte, "Kvinnor och män i socialförsäkringssystemet". I Lundahl Mats och Persson-Tanimura Inga, *Kvinnan i ekonomin*, Stockholm 1983.